

László János

A FONÓ ÉS A FARSANGI NÉPSZOKÁSOK GEGESBEN

Geges falu Maros megye kisebb településeihez tartozik. Földrajzilag a Kis-Küküllő egyik mellékvölgyében fekszik, de sokan a Nyárárdmentéhez tartozó bekecsalji falunak tartják. Lakóinak száma 481. Református vallásúak, kivéve egy-két családot. Mezőgazdasággal, állattenyésztéssel foglalkoznak. Az utóbbi tíz évben fellendült a zöldségtermesztés. A falu hajdani híres gyümölcsösei nagyrészt kivestek, egyedül a szőlő tartja magát. Gyenge minőségű talajából kitartó, szívós munkával sarcolja a falu népe a megélhetést. A földhöz, a mezőgazdasághoz való kötődés folytán bizonyos mértékig megőrződött a falu zárt jellege, így egyes szokások is elevenebbek, mint másutt.

A mezőgazdaság kollektivizálása gyökereiben változtatta meg a falu szellemi életének arculatát, és megindította a régi szokások, hagyományok gyors elsoványosodási folyamatát. Megváltozott a gazdasági struktúra, s így az ehhez kötődő hagyomány, népszokás szintén változott. A 60-as évekig nem volt család, amely ne természetelt volna kendert, ugyanis a vászonművek kb. 80%-át házilag állították elő. Az új viszonyok között a nagyon szűkre szabott háztáji föld nem nyújtott lehetőséget a kender termesztésére, így ez a nagyon fontos növénykultúra teljesen elsoványodott. A kender megmunkálása, megfonása megfeszített munkát jelentett az asszonyok számára, melyet a hosszabb őszi esték beálltától egészen a farsang lejártaig végeztek. A közös együttlét enyhített ezen a munkán, s megteremtette a kikapszolódást jelentő szórakozás formáit is.

A farsangi ünnepkör sem önmagáért volt, hanem a fonókhoz kötődött. A faluban a farsang csak annyiban élt, amennyiben kapcsolódott a közösségben, csoportban végzett termelési tevékenységhez. A fonó késő ősszel kezdődött, amikor a mezőről betakarítottak mindent, tehát *megvót a takarodás*. Novemberben kezdtek, s úgy december első feléig, a disznóvágások megkezdéséig tartott ez az őszi szakasz. A fonót, vagyis a *kórust* utcánként, valamint korosztályonként szervezték, illetve *hítták meg*. Minden évben, mikor *eljött az üdő*, akkor valamelyik asszony *béhitta a kórust*. Elment házról házra, vagy üzent, hogy „*ma östére szüvesen látom kórusba*”, mire a „*jól van, lemenyünk*” válasz a beleegyezést jelentette. Aki kórusba szándékozott menni, az legkésőbb hét órára ott volt, azon túl már nem is várták. Fél tizenegy-tizenegy óráig fontak, ekkor a szomszédságban soron következő asszony „*akkó hónap öste szüvesen látok mindenkit*” meghívással köszönt el a többiektől. Nagy szégyen volt, ha az utcából valakit nem hívtak, pedig

ez is előfordult, ha az illető *erőssen túsos*, azaz pletykás volt, *hordosza a más házát*. Kora délután a kórust meghívó asszony már készült a fogadásra: takarított, rendbe tette a lámpákat, hogy jól világítsanak, kályhát pucolt, a családnak korán felszolgálta a vacsorát, elmosogatott, a szomszédból székeket kért, hogy mindenkinek legyen helye. A házigazda gondoskodott aprított fáról, hogy jó meleg legyen, és egész este lehessen tüzelni. A fonót a legjobban az iskolás gyermekek várták, mert ekkor nagyon sok történet, komoly, sikamlós vagy humoros hangulatú elbeszélés, igaz történet hangzott el. A gyermeknek az is öröm volt, ha valamilyik asszony almával ajándékozta meg.

A kórus minden családban esemény volt. Az asszonyok ilyenkor levetették a napi szennyes gúnyát, nem vettek ünneplőt, de megfésülködve és tiszta ruhába öltözve mentek a kórusba. Kijáró lámpákkal sorakoztak be, ezeket az ajtó előtt gondosan eloltották, hogy ne bűdösítsenek be a házba. A kórus szokásokat teremtett, és egyben megőrzője is volt a hagyományoknak.

Újév után, *a farsang idején* ismét megkezdtek a kórusba járást, tartott egészen húshagyókeddig. Mikor egy pár hetet már jártak, megkezdik a „*kénációt*”. Az első alkalommal főtt törökbúzával kínálgattak. Ilyenkor csak tíz óráig fontak, ekkor félretették a guzsalyakat, a szoba közepén egy székre helyezték a levesestálban a megcukrozott főtt törökbúzát, körbeülték, mindenki kapott egy kanalat, s egy tálból fogyasztottak, de a közelmúltban már mindenki külön tányért kapott. Volt eset, „*amikó egy kerüllőbe asszuság vagy kakas vót a kénáció*”.

A farsang második felében van a *nagykénáció*. Ilyenkor a kórust hívó háziasszony sütkölözik; kóttos kiflit, tepertyús pogácsát, darázsfészket, csörögét vagy pánkót, a gazda meg bort vesz elő. Másnap este a következő háznál ismétlődik meg. A farsang vége felé, amikor abbahagyják a kórust, megtartják a *végzést*. A végzést olyan háznál rendezik meg, ahol jó nagy szobák vannak. Ez közös multság, amelyben férfiak is részt vesznek.

A farsang időszaka – a multság, a tréfálkozás, az áradó jókedv megnyilatkozásának ideje – a téli hónapokban a falu életében hangsúlyozottabbá válik, amelyet a korábbi feszes munkaritmus fellazítása is magával hoz.

Az álarcos dramatikus játék, azaz a farsángolás a legkifejezőbb megnyilvánulása a népi alakoskodó szereplésnek. Az álarcos csoport legtöbbször lakodalmi menet, amelyet egy kísérő vezet, aki amolyan ceremóniamester, közvetítő a farsangosok és a háziak között. A *farsangi*

menet nem megy minden házhoz, csak ahol fonó, azaz kórus volt, mert az a közösség volt a megfelelő partner. A modern színház feloldja a zárt színpadi szereplést, a játékba bevonja a közönséget is. Ez megfigyelhető a farsangi dramatikus szokásainkban is. Megvan az íratlan szereposztás, és létezik a játék etikája is.

A *fársángok* különlegessége a *szerepjátás* és az *álarc*, ők kerülnek a beszédet, hogy ne ismerjék fel, mutogatnak, játszanak. A kórus tagjai incselkednek, tréfálkoznak, ők tehát beszélnek, nem kimondott nézők, akiket szórakoztatni akarnak, hanem a játék résztvevői is. Évődnek a „vendégekkel”: „*Hajjátok, vajon ez a menyasszon szűz?*” „*Nem hiszem, mer a menése nem olyan. Biztos van borjú alatta.*” „*Hát a vőlegénynek vajon van ízéje? Meg kéne nézzük!*” Ilyen szöveg folyik a kórus részéről. De az etika tiltja felismerni a fársángokat, még akkor sem nevezik meg, ha egyiket-másikat esetleg felismerték. Nem szabad hozzájuk nyúlni, álarcukat letépni. Különbözik erre is fel vannak készülve, mert van a kezükben egy-egy vaskosabb pálcá, s ha valaki az álarcukhoz nyúlna, rávernek a kezére, s ezért nincs harag, ez jogos önvédelem. Már a jövőtelkor illik megijedni a csúnyább maszoktól, visitani, esetleg menekülni a szoba másik sarkába. Ez a gesztus amolyan kedveskedés, a jól sikerült maszkirozás elismerése. Van eset, hogy a háziak borral való megkínálás-ajánlata ellenében *kiadják magukat a fársángok*, azaz levelezik álarcaikat, de ezzel már vége az alakoskodásnak, elmúlik a varázs. Más esetben a gazda kilép utánuk a sötétbe, mert kint már beszélgetnek, hogy a hangjuk után felismerje őket, és a bentlívőknek felfedje a kilétüket.

Ma is él a *húshagyókeddi* vagy „*püposnapi Sódorvajda-járás*”. Húshagyókedd estéjén a gyermekek lefekvése után a szülők fánktésztából kicsi kürtöskalácsot, közepén lyukas pánkókat és különböző alakokat sütnék. *Hammazószereda* hajnalán felagatják az ajtó előtti fák ágaira, lerakják a tornác fájára stb. Azután felébresztik a gyermekeket, hogy gyorsan menjenek ki, mert járt a Sódorvajda, s elhullatta a „*csonka kardot*”. Persze, óriási az öröm: „*Né, itt is van; né, ott is mennyi; jaj, de magasan van!*” és kosárba szedik össze. Ahol nincs gyerek, ott már estefelé sütkölöznek, és az idősebbek visznek a szomszéd- vagy rokon gyermekeknek. A süteményt hozó asszony a kendőjét behúzza a szemébe, összeborzolja a haját, kifordítja felső ruháját, a süteményt kint lera- kosgatja erre-arra, aztán bekopog a következő szöveggel: „*Jaj, éppen jöttem errefelé, s há látom, hogy összeverekedett Cibrevajda Sódorvajdával, még ingemet is megtépásztak, s a nagy verekedésbe*

elhullatták a csonka kardot, mennyen ki ez a gyerek s szeggye össze.” Ha pedig behozza a süteményt, akkor azt mondja, hogy ő biza felkapdosta a csonka kardokat s behozta a gyermeknek.

A süteményt mindig Sódorvajda hozza. Hamvazószerdán a felnőttek megérdeklődik a gyermekektől, hogy „*na, mit hozott a Sódorvajda?*”, mert ha nem hozott semmit, akkor az a gyermek biztosan rossz volt. A gyermeknép nagy örömmel dicsekszik a Sódorvajda-járással. Annyi más szokással ellentétben ez még ma is tartja magát, a gyermekek igénylik és várják a Sódorvajda csonka kardját.

